

סיכום שיעור 09 – אזרחות | Ezrachut Lesson 09 Summary

חלק 1 – סיכום שיעור / Lesson Summary

- **(יחידה 6) עצמאות הרשות השופטת – נושא מרכזי** – השיעור נפתח בהמשך לימוד הרשות השופטת. הכותרת המרכזית: "תלותה בעצמאותה של הרשות השופטת". הוסבר שמעבר לזכות להליך הוגן (שנלמדה בשיעור הקודם), יש חשיבות עליונה שהמערכת המשפטית תהיה עצמאית ובלתי תלויה – כדי שתוכל לקיים משפט צדק אובייקטיבי.
- **(יחידה 6) כלל ראשון – ריסון הרשות המחוקקת** – כל שינוי שהכנסת מבצעת בחקיקה יהיה תקף רק לעתיד (מכאן ולהבא), ולא רטרואקטיבי. דוגמה שניתנה: אם אדם נסע ב-130 קמ"ש באיילון כשהמותר הוא 100 וקיבל דו"ח, ולמחרת הכנסת שינתה את החוק ל-130 – הדו"ח לא יבוטל, כי העבירה הייתה בתוקף בזמנה.
- **(יחידה 6) כלל שני – איסור פרסום** – במהלך משפט מותר לפרסם בתקשורת אך ורק עובדות, ולא מעבר לכך, כדי למנוע לחץ והשפעה על השופטים ועל בתי המשפט. הוזכר שנשיאת בית המשפט העליון הקודמת (חיות) אמרה שהכלל הזה נחלש בעידן הרשתות החברתיות, כי כל אחד יכול לפרסם מה שהוא רוצה וקשה לשלוט בכך.
- **(יחידה 6) כלל שלישי – הרכב הוועדה למינוי שופטים** – הוועדה מונה 9 נציגים: 3 שופטים + 2 נציגי לשכת עורכי הדין = 5 בעלי ידע משפטי (רוב); 2 נציגי הכנסת + 2 נציגי ממשלה = 4. ההיגיון: רוב לאנשי מקצוע מתחום המשפט כדי שייבחרו שופטים ראויים ולא שופטים הנבחרים מטעמים פוליטיים.
- **(יחידה 6) כלל רביעי – תנאי העסקתם של השופטים** – תנאי השופטים משופרים: שכר גבוה, עבודה עד גיל 70 (בעוד גיל פרישה רגיל הוא 67), חסינות, אבטחה (נשיא בית המשפט העליון מאובטח על ידי השב"כ כמו ראש הממשלה ושרי הביטחון והחוץ), ואיסור עבודה נוספת. כל זה נועד לשמור על עצמאותם.
- **(יחידה 6) משפט מסכם לכל הכללים** – "כל הכללים שתוארו נועדים במטרה לשמור על עצמאות המערכת המשפטית, למנוע כל לחץ והשפעה מצד רשויות השלטון והתקשורת, כאשר המטרה היא שיתקיים משפט צדק, משפט אובייקטיבי!"
- **(יחידה 6) בית המשפט העליון – שני תפקידים** – (1) ערכאת ערעור עליונה – דן בערעורים על פסיקות של בתי משפט שלום ומחוזי. ערעור בבית המשפט העליון הוא סופי. (2) בג"ץ (בית דין גבוה לצדק) – עוסק בפגיעות של רשויות השלטון בזכויות אזרחים. אם אזרח טוען שגוף ציבורי פגע בזכותו, הוא יכול להגיש עתירה לבג"ץ.
- **(יחידה 6) גופים ציבוריים – דוגמאות** – דוגמאות לגופים ציבוריים שאזרח יכול לעתור נגדם בבג"ץ: צה"ל, משרה, משרד הפנים, מנהל מקרקעין, ביטוח לאומי, משרדי ממשלה שונים.
- **(יחידה 6 + יחידה 2) בג"ץ אליס מילר – מקרה מפתח** – אליס מילר, בת 17, רצתה להתגייס לקורס טייס שהיה פתוח רק לגברים. בכל מקום אמרו לה "זה המצב" – צה"ל, חברי כנסת, נשיא המדינה (עזר ויצמן) אמר לה "ראית פעם גבר שורג סריגה?" בזלזול. היא לא ויתרה והגיש עתירה לבג"ץ בטענה לפגיעה בזכות לשוויון – "ללא הבדל מין", כפי שמוגדר בהגדרת הזכות לשוויון.
- **(יחידה 6) צווי בג"ץ – ארבעה סוגים** – התלמידים למדו על 4 סוגי צווים: (1) צו שחרור; (2) צו עשה ולא תעשה; (3) צו איסור; (4) צו מסמך. במקרה של אליס מילר, בג"ץ הוציא צו עשה – המחייב את צה"ל לפתוח את קורס הטיס גם בפני נשים.
- **(יחידה 2 + יחידה 6) הזכות לשוויון – יישום במקרה אליס מילר** – הגדרת הזכות לשוויון: "זכותו של אדם ליחס שוויוני, ללא הבדל של דת, גזע, מין, לאום או השקפת עולם". אליס מילר טענה שיש פגיעה בשוויון על בסיס מין – מעדיפים גברים על פני נשים. בג"ץ קיבל את עתירתה ומימש את הזכות לשוויון.

- **(יחידה 6) השלכות בג"ץ אליס מילר** – הפסיקה פתחה את הדלת לא רק לקורס טייס אלא לכל תפקידי הלחימה בצה"ל בפני נשים: שריון, קרקל, כיפת ברזל, מעברים ועוד. הוזכר שתייסות ישראליות השתתפו בתקיפות באיראן – מה שלא היה קורה ללא העתירה של אליס מילר.
- **(יחידה 2) תרגול קטע מקור – מדיניות הבחנה** – תורגל קטע על הקלות לחיילי מילואים בעקבות המלחמה (קדימות בתורים במשרדי ממשלה). זוהתה מדיניות הבחנה: יחס שונה למילואימניקים מסיבה מוצדקת – אינם זמינים בשל שירות המילואים.
- **(כללי) מבנה תשובה בקטע מקור – תזכורת** – בכל שאלת ציין/הצג/בסס: (1) ציין = שם הזכות/המדיניות; (2) הצג = הגדרה בשני-שלושה משפטים (אפשר להיעזר בטבלה); (3) ביסוס = ציטוט מדויק מהקטע + קישור (הסבר במילים שלך). בקטעים קצרים – מצטטים את הכל; בקטעים ארוכים – מצטטים פחות. הקישור הוא החלק הכי חשוב.
- **(כללי) תרגול קטע מקור – זכות לשוויון** – תורגל קטע על הקלות בבחינות בגרות לתלמידים באזורי עימות בעקבות המלחמה. הזכות שזוהתה: זכות לשוויון – משרד החינוך מעניק הקלות כדי שתלמידים באזורי מלחמה יקבלו יחס שווה לשאר התלמידים בארץ.

חלק 2 – דף מושגים / Glossary

עצמאות הרשות השופטת

- הגדרה: העיקרון שלפיו המערכת המשפטית (בתי משפט ושופטים) חייבת להיות עצמאית ובלתי תלויה בכל גורם חיצוני
- הסבר: מטרת העצמאות היא למנוע כל לחץ והשפעה מצד רשויות השלטון, התקשורת או כל גורם אחר, כך שיתקיים משפט צדק אובייקטיבי. העצמאות מושגת באמצעות ארבעה כללים: ריסון הרשות המחוקקת, איסור פרסום, הרכב הוועדה למינוי שופטים, ותנאי העסקה משופרים
- דוגמה ישראלית: המורה ציין שנשיאת בית המשפט העליון חיות התייחסה לקושי לשמור על עצמאות בעידן הרשתות החברתיות
- יחידה: 6

ריסון הרשות המחוקקת

- הגדרה: כלל הקובע שכל שינוי שהכנסת מבצעת בחקיקה יהיה תקף רק לעתיד ולא רטרואקטיבית
- הסבר: שינוי חוק לא משפיע על פסיקות או משפטים שכבר התקיימו. מה שקובע הוא העבירה שהייתה בזמן שהחוק היה בתוקף. כלל זה מונע מצב שבו הכנסת תשנה חוקים כדי להשפיע על תוצאות משפטים בדיעבד
- דוגמה ישראלית: אם אדם נסע מעל המהירות המותרת באיילון וקיבל דו"ח, גם אם למחרת הכנסת מעלה את מגבלת המהירות – הדו"ח נשאר בתוקף
- יחידה: 6

איסור פרסום

- הגדרה: כלל הקובע שבמהלך משפט מותר לפרסם בתקשורת אך ורק עובדות, ולא מעבר לכך
- הסבר: המטרה היא למנוע לחץ והשפעה על השופטים ועל בתי המשפט. אסור לפרסם את כל הפרשייה או לנסות להשפיע על דעת הקהל לפני שניתנה פסיקה. בעידן הטכנולוגי, הרשתות החברתיות מקשות מאוד על איפת הכלל הזה

- דוגמה ישראלית: נשיאת בית המשפט העליון חיות ציינה שהכלל הזה נחלש בפועל בגלל הרשתות החברתיות – כל אחד יכול לפרסם מה שהוא רוצה
- יחידה: 6

הוועדה למינוי שופטים

- הגדרה: ועדה בת 9 חברים האחראית על מינוי שופטים בישראל, שבה רוב לאנשי מקצוע מתחום המשפט
- הסבר: הרכב הוועדה: 3 שופטים (כולל נשיא בית המשפט העליון) + 2 נציגי לשכת עורכי הדין = 5 בעלי רקע משפטי (רוב); 2 חברי כנסת (אחד מקואליציה ואחד מאופוזיציה) + 2 שרים (שר המשפטים ושר נוסף) = 4. ההיגיון: אנשי מקצוע מתחום המשפט ידעו לבחור שופטים ראויים מבחינה מקצועית ולא מטעמים פוליטיים
- דוגמה ישראלית: נלמד מסעיף 3 בחוברת. הודגש שהרוב לאנשי המשפט מסייע לשמירת עצמאות המערכת
- יחידה: 6

תנאי העסקתם של השופטים

- הגדרה: כלל הקובע שתנאי העבודה של שופטים יהיו משופרים יחסית לשאר עובדי המדינה, כדי לשמור על עצמאותם
- הסבר: התנאים המשופרים כוללים: שכר גבוה, עבודה עד גיל 70 (במקום 67), חסינות, אבטחה (שופטים מאובטחים, ונשיא בית המשפט העליון מאובטח על ידי שב"כ), ואיסור עבודה נוספת מחוץ לתפקיד השיפוט
- דוגמה ישראלית: נשיא בית המשפט העליון הוא אחד מבכירי המדינה שמאובטחים על ידי השירות הביטחון הכללי, כמו ראש הממשלה ושר הביטחון
- יחידה: 6

בית המשפט העליון

- הגדרה: ערכאת השיפוט הגבוהה ביותר בישראל, המשמשת בשני תפקידים: ערכאת ערעור עליונה ובית דין גבוה לצדק (בג"ץ)
- הסבר: כערכאת ערעור – דן בערעורים על פסיקות בתי משפט שלום ומחוזי, והערעור הוא סופי. כבג"ץ – דן בעתירות של אזרחים הטוענים שגוף ציבורי או רשות שלטונית פגעו בזכויותיהם
- דוגמה ישראלית: אם אדם נשפט בבית משפט שלום, הוא יכול לערער לבית משפט מחוזי, ואם לא התקבל – לערער בבית משפט עליון (סופי)
- יחידה: 6

בג"ץ (בית דין גבוה לצדק)

- הגדרה: תפקידו השני של בית המשפט העליון – דן בפגיעות של רשויות השלטון והגופים הציבוריים בזכויות אזרחים
- הסבר: אזרח שטוען שגוף ציבורי (צה"ל, משטרה, ביטוח לאומי, משרדי ממשלה וכדומה) פגע בזכותו, יכול להגיש עתירה לבג"ץ. אם בג"ץ מוצא שהעתירה מוצדקת, הוא יפסוק לטובת האזרח ויוציא צו מתאים. בג"ץ מאפשר לכל אדם סעד ועזרה מפגיעה של גוף ציבורי
- דוגמה ישראלית: בג"ץ אליס מילר – עתירה שחייבה את צה"ל לפתוח את קורס הטיס לנשים
- יחידה: 6

עתירה

- הגדרה: פנייה בכתב שמגיש אזרח (באמצעות עורך דין) לבג"ץ, בטענה שרשות ציבורית פגעה בזכויותיו
- הסבר: העתירה מנוסחת על ידי עורך דין ומפרטת את הפגיעה בזכות ספציפית. לדוגמה, עורך הדין של אליס מילר כתב שבמדינה דמוקרטית צריך להתקיים יחס שוויוני בפני כולם ללא הבדל דת, גזע ומין, ולכן – מדוע מונעים מנשים להיות טייסות רק בגלל שהן נשים?
- דוגמה ישראלית: העתירה של אליס מילר לבג"ץ שהביאה לפתיחת קורס הטיס לנשים
- יחידה: 6

צו עשה

- הגדרה: צו של בג"ץ המחייב רשות ציבורית לבצע פעולה מסוימת
- הסבר: אחד מארבעת סוגי הצווים שבג"ץ יכול להוציא (צו שחרור, צו עשה ולא תעשה, צו איסור, צו מסמך). צו עשה מורה לגוף ציבורי לעשות משהו שהוא לא עשה – למשל לפתוח שירות, לשנות מדיניות
- דוגמה ישראלית: בג"ץ הוציא צו עשה המחייב את צה"ל לפתוח את קורס הטיס גם בפני נשים, ובכך מימש את הזכות לשוויון בתפקידי לחימה
- יחידה: 6

הזכות לשוויון

- הגדרה: זכותו של אדם ליחס שוויוני, ללא הבדל של דת, גזע, מין, לאום או השקפת עולם
- הסבר: הזכות קובעת שאסור להפלות בין אנשים על בסיס מאפיינים כמו מין, דת או גזע. כאשר יש הפליה – ניתן לעתור לבג"ץ. במקרה של אליס מילר, הפגיעה הייתה על בסיס מין – העדפת גברים על פני נשים בקורס טייס
- דוגמה ישראלית: אליס מילר טענה שצה"ל מפלה על בסיס מין כי קורס טייס היה פתוח לגברים בלבד
- יחידה: 2

מדיניות הבחנה

- הגדרה: מדיניות של יחס שונה לקבוצה מסוימת כאשר קיימת סיבה מוצדקת לכך
- הסבר: בניגוד לאפליה (שהיא שלילית), הבחנה היא יחס שונה מסיבה מוצדקת. ההבחנה מתבצעת כדי לתקן עוול או להתאים את היחס לנסיבות מיוחדות
- דוגמה ישראלית: מתן קדימות בתורים במשרדי ממשלה לחיילי מילואים – כי בשל שירותם הם אינם זמינים ואינם מספיקים לבצע סידורים; הקלות בבגרויות לתלמידים באזורי עימות (עוטף עזה, יישובי הצפון)
- יחידה: 2

דברים שהמורה הדגיש שחשובים לבחינה:

- ⚠ **ארבעת הכללים לעצמאות הרשות השופטת** – המורה הכין תרשים זרימה מיוחד עם ארבעה חיצים. חשוב לדעת את שמות הכללים ואת ההסבר לכל אחד: (1) ריסון הרשות המחוקקת; (2) איסור פרסום; (3) הרכב הוועדה למינוי שופטים; (4) תנאי העסקתם של השופטים.
- ⚠ **בג"ץ אליס מילר – שואלים עליו המון בבחינה** – המורה הדגיש שנושא בית המשפט העליון ובג"ץ "שואלים עליו המון בבחינה". צריך לדעת: מי הגישה עתירה, מה הטענה (פגיעה בזכות לשוויון על בסיס מין), מה בג"ץ החליט (צו עשה), ומה ההשלכות (פתיחת תפקידי לחימה לנשים).
- ⚠ **לא לבלבל בין שני תפקידי בית המשפט העליון** – (1) ערכאת ערעור (עניינים רגילים); (2) בג"ץ (עתירות נגד רשויות ציבוריות). המורה ציין שתלמידים מתבלבלים בין השניים.
- ⚠ **מבנה תשובה בקטע מקור – תבנית קבועה** – ציין (שם הזכות/מדיניות) –> הצג (הגדרה מהטבלה) –> ביסוס (ציטוט מהקטע) –> קישור (הסבר במילים שלך). הקישור הוא החלק הכי חשוב. בקטעים קצרים מצטטים הכל, בקטעים ארוכים מצטטים פחות.
- ⚠ **להכיר את ההבדל בין הבחנה לאפליה** – הבחנה = יחס שונה מסיבה מוצדקת (חוקי ולגיטימי). אפליה = יחס שונה ללא סיבה מוצדקת (פסול). בבחינה צריך לזהות אם קטע מקור מציג הבחנה או אפליה.
- ⚠ **להכיר את סוגי הצווים של בג"ץ** – ארבעה סוגים: צו שחרור, צו עשה ולא תעשה, צו איסור, צו מסמך. בבחינה עשויים לשאול איזה צו הוצא במקרה מסוים – צריך לדעת לזהות ולהסביר.
- ⚠ **הגדרת הזכות לשוויון – לדעת בעל פה** – "זכותו של אדם ליחס שוויוני, ללא הבדל של דת, גזע, מין, לאום או השקפת עולם." נמצאת בטבלת הזכויות (עמוד 10-11 בחוברת). צריך לדעת לשלוף אותה מהר בבחינה.
- ⚠ **הרכב הוועדה למינוי שופטים – המספרים חשובים** – 9 חברים, 5 מתחום המשפט (רוב), 4 פוליטיים. ההיגיון: אנשי מקצוע בוחרים שופטים ראויים, לא פוליטיקאים.
- ⚠ **המשפט המסכם** – המורה הכתיב משפט שמסכם את כל הכללים. רצוי לדעת אותו: "כל הכללים נועדו לשמור על עצמאות המערכת המשפטית, למנוע כל לחץ והשפעה מצד רשויות השלטון והתקשורת, כאשר המטרה היא שיתקיים משפט צדק, משפט אובייקטיבי!"
- ⚠ **סדרה "לוחמות" בערוץ כאן** – המורה המליץ לצפות בסדרה על נשים בתפקידי לחימה, כולל פרק על בג"ץ אליס מילר. לא חובה אבל עוזר להבנה.